

ADLİ FELSEFE VE TOLERANS

Fikret YILMAZ*

Öz

Tolerans, pratik yaşamda önemli etkileri olması nedeniyle felsefi olarak incelenen, yine de anlaşılması kolay olmayan bir kavramdır. Tolerans; ırk, din, cinsiyet farkı olmaksızın bütün insanların toplum içerisinde ve yasalar karşısında eşit ve özgür oldukları düşüncesinden hareket etmektedir. Toleransın özünde güç ve zorlamaya dayalı bir anlayışın yerine, insanların karşılıklı olarak birbirlerini anladıkları, anlamaya çalıştıkları, birbirlerinin kusurlarına ve hatalarına katlanmaları düşüncesi vardır. Adaletin ön plana çıkan amaçlarından birisi, kişilerin kendi haklarını kullanabilmeleriyle daha iyi işleyen bir toplum olabildiğince gerçekleştirilmesidir. Ancak, adaletin sağlanması, sadece yasalarla ve cezalandırmalarla mümkün değildir. Bu bağlamda yasaların uygulanması kadar yasaların oluşturulması sürecinde de tolerans anlayışının önemi belirlemektedir. Ahlak ile hukuk arasındaki bağlantı ve aynı zamanda adaletin bir erdem olarak da değerlendirildiği akla getirilecek olursa, toleransın sağlayacağı yararlar ön plana çıkacaktır. Bireyler arasında yaşanan toleranssızlık, güvenli ve adil bir toplumun oluşumunu zorlaştırmaktadır. Halbuki, bireysel hakların tanınması; dahası bireysel farklılıkların kabul edilmesi, toplumsal çeşitliliğin devamını kolaylaştırmakta ve insanların birbirlerine saygı göstermelerine neden olmaktadır. Bu demektir ki, tolerans anlayışı bir yandan suçun, cezanın, hukukun anlaşılmasında diğer yandan suçun oluşmasının engellenmesinde ve toplumda sağlıklı ilişkilerin kurulmasında temel bir öneme sahiptir. Ayrıca tolerans kavramı hem gündelik hayatta hem de ceza hukuku kuramlarında kullanılan, adalet, suçluluk, eşitlik ve sorumluluk gibi kriminolojideki (suç bilimindeki) bazı kavramlarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkilidir. Kriminologların, giderek artan bir ilgiyle, toleransın, suçun oluşumunda ve suç kontrol politikalarının gelişiminde esas olmasa da önemli bir rol üstlendiğini ifade etmekte olmaları tolerans ve adalet ilişkisini yeniden gündeme getirmektedir. Bu çalışmada, belirtilen bu ilişkiler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Tolerans, Eşitlik, Suç, Adli Felsefe

THE PHILOSOPHY OF FORENSIC AND TOLERATION

Abstract

Tolerance is a concept that is studied philosophically but is still not easy to understand because of its important implications in practical life. Tolerance acts with the idea that all people, regardless of race, religion and gender, are equal and free in society and before the law. In the essence of tolerance, instead of an understanding based on power and coercion, there is the idea that people understand or try to understand each other, and endure each other's flaws and faults. One of the prominent goals of justice is the realization of a better-functioning

* Arş. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, fikret.yilmaz@yobu.edu.tr.
<https://orcid.org/0000-0003-3289-4152>

society as much as possible, by the ability of individuals to exercise their rights. However, justice is not possible only with laws and punishments. In this context, the importance of the understanding of tolerance in the process of making laws as well as in the implementation of laws becomes evident. If it is considered that the connection between morality and law and that justice is also considered as a virtue, the benefits of tolerance will come to the fore. Intolerance among individuals makes it difficult to establish a safe and fair society. However, recognition of individual rights and accepting individual differences facilitate the continuation of social diversity and causes people to respect each other. This means that the understanding of tolerance has a fundamental importance in understanding the crime, punishment and law on the one hand, and preventing the occurrence of crime and establishing healthy relationships in society on the other hand. In addition, the concept of tolerance is directly and indirectly related to some concepts in criminology such as justice, delinquency, equality and responsibility, which are used both in daily life and in criminal law theories. Criminologists express with increasing interest that tolerance plays an important, if not an essential, role in the formation of crime and the development of crime control policies, bringing the relationship between tolerance and justice back to the agenda. In this study, these relationships will be examined.

Keywords: Justice, Tolerance, Equality, Crime, The Philosophy of Forensic.

Giriş

Tolerans özünde toplumsal bir meseledir. Kişinin tek başına toleransından bahsedilemez. Toplumsal etkileşim neticesinde ortaya çıkan toleransta güç, önemli bir etkidir. Güçlü olanın, onaylamadığı ve hoşlanmadığı durumlar karşısında elindeki gücü kullanmaktan sakınmasıdır tolerans. Bu nedenle, tolerans karşılıklılık ilkesince hareket etmektedir. Yovel'a göre, tolerans diğerlerine saygıyı ifade etmektedir. Bireysel hakların tanınmasını, dahası bireysel farklılıkların kabulünü, öteki olarak kabul ettiğimiz kişilerin temel haklarına saygıyı önermektedir. Bununla birlikte, tolerans bir hayırseverlik ifadesi değildir, aksine onaylamama duygusu taşımaktadır. Acı ve ıstırap derecesi anlamına gelmektedir (Hancock & Matthews, 2001:99). Tolerans, zarar verici toplumsal çatışmayı azaltmamızı veya engellememizi de sağlayabilir. Ancak zor olan soru, engellenmesi ve cezalandırılması gereken eylemler ile izin verilmesi ve tolere edilmesi gerekenler arasında nasıl bir ayırım yapabileceğimizdir. Çünkü zararın kendisi toleransın yeterli bir kriteri değildir, zarar kavramı geniş yorumlamaya açıktır. Esas olarak siyaset filozofları tarafından oldukça tartışılmış ve işlenmiş olan tolerans sözcüğü, suçu, hukuku ve cezayı anlamada temel öneme sahiptir.

Eşitsizliğin arttığı, insanların birbirlerine tolerans göstermediği, farklı cezai uygulamalarda bulunulması neticesinde halkın adalete olan güveninin sarsıldığı bir ortamda, kamuoyu şartlarının değişkenliği gibi etkenler de yeri geldiğinde suçların artmasına ve dolayısıyla cezaların büyük bir oranda çoğalmasına neden olmaktadır. Genel anlamda ifade etmek gerekirse, tolerans hem gündelik hayatımızda hem de ceza adaleti kuramları arasında

adalet, suçluluk, eşitlik ve sorumluluk gibi kriminolojideki bazı kavramlarla doğrudan ya da dolaylı bir ilişkiye sahiptir.

1. SUÇ'UN ANLAMI, SUÇ'UN TARİHİ VE KRİMİNOLOJİ

1.1. Suçun Anlamı

Suç, her şeyden önce, tolerans göstermekten ziyade yasaklanması gerektiğine karar verilen bir davranıştır. Suç, genel itibarıyla, “hukuk bağlamında, ceza gerektiren eylem manasına gelir. Anayasal düzenin bir neticesi olarak cezalandırılması gereken eyleme suç, onu gerçekleştirenlere de suçlu denmektedir.” (Cevizci, 2013:1464). Schonscheck, eylemlerin suç olarak kabul edilmesini üç ayrı filtreden geçmeleri koşuluna bağlamaktadır: “*ilkeler filtresi (Principles Filter)*; söz konusu eylemin devletin ahlaki otoritesine uygunluğudur: *Varsayım filtresi (Presumptions Filter)*; bir suç tüzüğünden daha az zorlayıcı ve müdahaleci olmak suretiyle eylemin kabul edilebilir bir düzeye indirilip indirilemeyeceğini belirleyen filtredir. *Pragmatik filtre (Pragmatics filter)*: Zorlayıcı bir yasayı yürürlüğe koymanın ve uygulamanın, sonuçlarının maliyet/fayda analizine tabi tutulmasıdır.” (Schonscheck, 1994:25)

Schonscheck'e göre, ahlâki olarak gerekçelendirilmiş bir suçun cezalandırılması, suçlama sonucunda ceza verilmesi devletin ahlâki otoritesiyle ilgili bir şeydir. Dolayısıyla ilk filtreden geçen herhangi bir edimin suç sayılabilmesi, varsayım filtresini aşmasıyla mümkündür (Schonscheck, 1994:25). Burada amaç, daha az müdahaleci ya da daha az zorlayıcı vasıtalarla eylemin etkisinin azaltılmasıdır. Öte yandan, cezadan kaynaklı sosyal maliyetlerin ya da yaptırımların cezanın sosyal faydalarını aşmaması gerekmektedir. Bununla birlikte, bir edimin herhangi bir filtreyi aşmaması, kişinin suçlu olduğunu göstermemektedir. Tersine, edimin devletin ahlâki otoritesiyle uyumlu olması halinde, etki alanı, daha az zorlayıcı araçlarla kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Tüm bu söylenenlerin de ötesinde, şu sorunun sorulması gerekmez mi: Bizler neden cezalandırmaktayız? Bu soru, beraberinde cezalandırmanın yanlış olup olmadığını ya da ahlâki bir gerekçelendirmeyi gerektirip gerektirmediğini beraberinde gerektirmez mi? Dolayısıyla, cezalar ya yanlıştır ya da gerekçelendirilmeleri gerekmektedir. İster suçluya ceza verelim isterse de acı çektirelim fark etmez, her halükârda cezanın neden var olduğu ve var olmasının gerekliliği hususunda ahlâki bir temel oluşturmamız gerekmektedir. Mackenzie'nin de ifade ettiği gibi, suçların tüm dünya genelinde yaygın olduğu ve giderek arttığı günümüzde, suçun varlığı, neden olduğu ve alınması gereken önlemlerin neler olduğu dikkatlice tartışılmalıdır (Mackenzie, 1981:1). Bu hususta suçun gerekçelendirilmesinin gerekliliği ve bu gerekçelendirmenin de felsefe üzerinden temellendirilerek sağlam bir zemine oturtulması, suçların azalması ya da suçun mahiyetinin anlaşılması ve çözüm önerilerinin sunulabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

1.2. Suçun Tarihi

Suç ve suçlu kavramları, insanların dünyaya gönderildiği ilk günlere; Âdem'in oğulları olan Kabil ile Habil arasındaki mücadeleye, yani Kabil'in kardeşi Habil'i öldürdüğü zamana götürülebilir. Ignatieff, bu yaşanmış durumu, "Kabil ve Habil Sendromu" olarak nitelendirmektedir (Mendus, 2000:1). Bu aslında bir yandan suçun tarihidir çünkü herhangi bir insanın ölümüne işaret etmektedir; ancak öte yandan kardeşler arasındaki toleranssızlığa da işaret etmektedir. Çünkü suçun kendisi kriminoloji bilimi açısından ne kadar önemliyse, suça iten etkenlerin tespit edilmesi ve sorunlara çözüm bulunması da aynı ölçüde önemlidir. Bu olayda, suçun gerçekleşmesindeki en büyük etken, kardeşler arasında toleransın mevcut olmayışıdır. Ancak bu olayda toleranssızlık, suçun neticesi değil nedeni konumundadır. Bu bağlamda toplumsal ve bireysel bir erdem olan toleransın, suçun oluşumunu engellemede, suç oranının azaltılmasında önemli katkılarının olduğu ifade edilmelidir.

Tarihsel olarak suç kavramını ele aldığımızda, filozofların suç ve suçlu konularında çok az şey dile getirdikleri söylenmelidir. Filozofların metafizik, etik ve siyaset yazılarında ya da kriminoloji uzmanlarının teorik kuramsal fikirlerinde gizlenen suç ve felsefe ilişkisi, çok az düşünür tarafından irdelenmiştir. Öte yandan kanun, yasa, adalet, hak, hukuk vb. kavramlar, felsefe tarihinde oldukça önemli kavramlar olmalarına karşın, adaletin anlamı, ceza hukuku ile olan uyumu, cezai suçların etik dayanakları gibi konular neredeyse hiçbir filozof tarafından detaylıca ele alınmamıştır. Diğer bir deyişle, suç, öyle görünmektedir ki, tarihte filozoflar tarafından tam olarak felsefi bir problem olarak görülüp işlenmemiştir. Bununla birlikte, cezai davranış hem hukuk felsefesinde hem de tıp felsefesinde tartışılmaya devam etmektedir. Ancak yine de suçun genel olarak analizinin felsefe alanında yapılmadığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

Öte yandan suç kavramının felsefenin alt dalları olan ontoloji, etik, estetik ve epistemoloji alanlarının analizlerinden yoksun kaldığı dile getirilebilir. Bunun yanı sıra suç kavramının, kanundaki ve adalet çalışmalarındaki özel yeri felsefe tarafından genel itibarıyla ihmal edilmiştir. İnsanların neden suça meyilli oldukları ya da neden cezai müeyyidesi olan suçlar işledikleri felsefe tarafından değil genelde psikoloji tarafından ele alınmıştır. Dolayısıyla, kanunu ihlal eden suçlulara karşı adalet sisteminin en doğru biçimde nasıl işleyeceğine ilişkin soru, filozoflar tarafından yakın zamana kadar tartışılmamıştır (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006:1-4). Bununla birlikte suçun ve suçlunun doğru analiz edilmesine yardımcı olabilecek felsefi unsurların kriminologlar tarafından göz ardı edilmesi, hukuki, kanuni uygulamalar ile etik ikilemler ve kararsızlıklar sebebiyle doğabilecek yanlış kararların verilmesine neden olmaktadır. Bu durum yanlış kararların verilmesini artırmakta ve adaletin tecelli etmesini güçleştirmektedir. Oysaki kriminoloji ile felsefe temelde birbiri ile yakın ilişkili iki alandır. Ancak yine de buradaki temel amaç, felsefe ve

krimonoloji arasındaki boşluğu doldurmak değildir. Aralarındaki boşluklara değinerek felsefe ve krimonoloji alanlarının iyi bir ikili olabileceklerini ifade etmek gerekir (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006:1-3). Sonuç olarak ceza hukuku, tanımı gereği, siyasi kurumlar tarafından toleransın ötesinde (en azından varsayımsal olarak) belirlenen davranışlarla ilgilidir ve ceza, aynı zamanda, bu davranışı kınamak veya caydırmakla ilgilidir.

1.3. Kriminoloji (Suç Bilimi)

Platon'la başlatılabilecek krimonoloji (suç bilimi) tartışmaları, suç işleyenin sorumluluğu ve bunun sınırlandırılması ile suçun oluşumuna etki eden kalıtımsal, psikolojik, toplumsal etkenler dikkate alınarak günümüzde büyük bir titizlikle araştırılmaktadır (Cevizci, 2013:1465). Diğer bir deyişle krimonoloji, günümüzde “bir toplumda suç sayılan davranışların nedenini inceleyen bilimsel çalışma alanıdır.” (Atalay, 1999:829).

Kriminoloji terimi, ilk kez 1968 yılında hukuk felsefecisi Raffaele Garofalo (1851-1934) tarafından kullanılmıştır. O, hukuk, suç ve adalet çalışmalarına atıfta bulunmak amacıyla *kriminoloji* sözcüğünü kullanmıştır. Ancak *kriminoloji* kavramı köken olarak, ilkin bir bilim alanı şeklinde ve pozitivizmin etkisiyle ortaya çıkmıştır (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006: 11-12). Platon, bu bağlamda düşündüğümüzde, suç teorisini ahlak psikolojisine indirgeyerek *kriminoloji* alanının gelişmesine eski çağlardan desteğini sunmuştur.

Mackenzi'den hareketle ifade etmek gerekirse, Platon'un felsefesinde, üç farklı suçluluk (criminality) analizini görebiliriz: (1) cehalet olarak suç; (2) psikolojik olarak suç (3) hastalık olarak suç (Mackenzie, 1981:1). Platon'un bu üç farklı suçluluk çeşidinde suçluluk, karakteristik bir bozukluk anlamına gelmektedir. Öte yandan Platon ve daha genelde antik Yunan filozofları, ahlaklı kişilerin erdemli; ahlaksız kişilerin ise erdemsiz olduklarını varsayar. Bunun içerisine suçluları da dâhil edebiliriz, onların kötü olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla doğrunun, hakikatin, iyinin ve adil olanın ne olduğunu bilen birinin, zorunlu olarak, doğruyu, iyiyi ve adil olanı arayacağı bilinmelidir (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006:5-6). Platon, cehalete ek olarak, kötülük ve suçun kaynağı olarak öfke ve hazzı görmektedir. Platon için kötü insan, öfkesine yenik düşen ve kendini kontrol edemeyendir ya da içinden gelen kötülük dürtülerine karşı koyacak güce sahip olamayandır. Burada ifade edilmelidir ki, Platon'daki kötülük, ahlaki psikoloji ile ilgilidir (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006:7-9). Günümüze baktığımızda modern suç tanımlamalarının, suçun mahiyetine göre değil suçlunun doğasıyla ilintili olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Bunun temel nedeni insan doğasının, tüm teolojik açıklamalar bir kenara bırakılarak ve bilimsel olarak ifade edilmeye çalışılmasıdır. Öte yandan suç, her ne kadar toplumsal bir gerçeklik olarak kabul edilse de suçun mahiyeti ve taşıdığı anlam, yere ve zamana göre farklılıklar göstermektedir.

Düşünürlerin suça ilişkin bakış açıları kendi dönemlerinden etkilenmektedir. Örneğin, yakın zamana kadar bazı suçların varlığından

bahsedilmemektedir. Günümüzde, uyuşturucu, irksal çatışmalar, silahlardaki teknolojik gelişmeler, bilgisayar korsanlığı (hackerlık), sanal suçlar, mahremiyet ihlalleri vb. konular, yirminci ve yirmi birinci yüzyıla ilişkin suç tanımlarıdır (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006: 11-12). Burada denilebilir ki, kriminoloji, 19. Yüzyılda, “suç” unsurunun, toplumun sosyal, siyasi ve ahlâki düzenini tehdit etmeye başladığı bir dönemde bir bilim dalı olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Diğer bir deyişle, suçun çözüm gerektiren yaygın bir toplumsal sorun haline geldiği bir zamanda krimonoloji ortaya çıkmıştır.

2. TOLERANS NEDİR?

İnsanların aralarındaki tüm farklılıklara rağmen bir arada yaşadığı ve yaşamak zorunda kaldıkları dünyamızda, kişilerin veya toplulukların birbirlerinin düşüncelerine, inançlarına ve edimlerine katlanma anlamına gelen tolerans, pratik yaşamda önemli etkileri olması nedeniyle felsefi incelemelere konu olsa da anlaşılması çok kolay olmayan bir kavramdır. Bu durum, hem tolerans anlayışının farklı temellere dayandırılmasından hem de İngilizce tolerans sözcüğünün Türkçede hoşgörü ve müsamaha gibi sözcüklerle karşılanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle toleransın toplumsal bir mesele olduğu dile getirilmelidir. Dolayısıyla kişinin tek başına toleransından bahsedilemez. Toplumsal bir etkileşim neticesinde ortaya çıkan toleransta güç, önemli bir etkidir. Güçlü olanın gücünü onaylamadığı, hoşlanmadığı durumlar karşısında sakinmasıdır tolerans.

Tolerans, kısaca, ötekine saygıyı ifade etmektedir. Bireysel hakların tanınmasını, dahası bireysel farklılıkların kabulünü gerektirmektedir. Bu açıdan tolerans, toplumsal çeşitliliğin ve ötekine saygının nişanesidir. Bununla birlikte tolerans bir hayırseverlik ifadesi değildir, aksine içerisinde onaylamama duygusu taşımaktadır. Dahası toleransta acı bulunmakta ve ıstırabın son derecesini yani katlanmayı göstermektedir (Hancock & Matthews, 2001:99). Dolayısıyla tolerans kavramında farklılık esastır. Farklılığın olmadığı bir yerde toleranstan bahsetmemiz söz konusu değildir. Bu durumda, aynı duygular ya da düşünceler içerisinde olanların, aynı inanç ve düşünceleri paylaşanların birbirlerine karşı toleranslı olmaları mümkün gözükmemektedir. Diğer bir deyişle bu sözcükte bizden talep edilen, aynı düşünce, inanç ve duygulara sahip olmadığımız ötekine tahammül etmemiz, onların farklılık haklarını gözetmemiz, bize sempatik gelsin ya da gelmesin yine de onlara katlanmamızdır (Arslan, 1999:171). Bu bağlamda öteki olmadan toleranslı bir birey olmak olası değildir. Ötekinin varlığı aynı zamanda toleranslı bir birey olabilmenin ön koşulu gibidir. Ancak ötekinin var olması toleransın oluşumu için yeterli değildir. Öteki ile aynı zamanda farklı düşüncelere ve anlayışlara ya da edimlere sahip olmamız gerekmektedir.

Öte yandan başkalarına varlıkta yer vermek ya da yer açmak manalarına gelen tolerans sadece doğru olan şeyin yapılması manasına

gelmemektedir. Toleransın gerçekleşmesi hem ahlâki hem de adil bir duruşun sergilenmesini gerektirmektedir. Bu durumda denilebilir ki, tolerans, bir kayıtsızlık ya da vurdumduymazlık hâli değildir. Gerçekten de toleranslı insanlar, farklı inançlara sahip olanlara karşı kayıtsız kalıp onları görmemezlikten gelen kişiler değildirler. Aksine kendilerine değer verdikleri gibi başkalarını da önemseyen kişilerdir. Hatta onların sevinçlerini paylaşmakla kalmazlar acılarına da ortak olmaya çalışırlar. Bu hususta, toleranssızlık mağdurlarının inançları gereği çektikleri acıya katlanmalarına yardımcı olurlar. Böylece, herkese özgürlük ve yaşam alanı kazandıran toleransın dinamik unsurları, sadece karşılıklı toleranslı kalınarak sürdürülebilmektedir (Carey,1999:62). Tüm bu hususlar dikkate alınarak denilebilir ki, tolerans tanımında bulunması gereken temel koşullar şunlardır:

- a) Toleranslı, tolerans gösterdiğine karşı başlangıçta olumsuz bir yargıya sahip olmalıdır.
- b) Hoşlandığımız, onayladığımız, benimsediğimiz düşüncelere ve davranışlara toleranstan bahsedilemez. Bu sadece kayıtsızlık, görmemezlik ve aldırılmazlık olur.
- c) Toleranslının tolerans gösterdiğinden daha güçlü olması zorunludur. Diğer bir deyişle, toleranslı, dilediği takdirde toleransı sonlandırabilecek bir güce sahip olmalıdır.
- d) Toleranslı, bilerek ve farkında olarak, kısaca olumsuz bir eyleme iradi olarak karşı koymaktan ya da engellemekten sakınmalıdır.
- e) Tolerans, ilkeli bir nedene dayanmalıdır (Nicholson, 1985:158-159; Cohen, 2004:78-79).

Daha geniş ve açıklayıcı bir anlatımla, toleransın oluşmasında gerekli olan unsurların bazıları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir: (a) Toleranslı, tolerans gösterdiğinin inançlarını ya da edimlerini onaylamamalıdır; aksi takdirde eğilim, tolerans yerine “aldırılmazlığa” (indifference) dönüşmektedir. Bu durumda söz konusu davranış toleranssızlık değil, aldırılmazlık, kayıtsızlık ve umursamazlık olur. (b) Toleranslı, her şeyden öte, tolerans gösterilenin inançlarını ya da edimlerini değiştirme, durdurma ya da ortadan kaldırma gücüne sahip olmalıdır. Güç toleransta önemli bir koşuldur. Ancak gücün kullanımı söz konusu değildir. Walzer’ın da ifade ettiği üzere, tolerans, her zaman, toleranslı grupların/şahısların daha aşağı bir konumdaki kişilerle bir eşitsizlik ilişkisi içerisinde olduklarını göstermektedir. Bu açıdan bir başkasına tolerans göstermek, bu bakımdan, bir güç hareketidir. Dolayısıyla tolerans gösterilen olmak, bir bakıma zayıflığın kabulü anlamına da gelmektedir (Walzer, 1997:52).

Buradan anlaşıldığı üzere Carey, kayıtsızlığın, aldırılmazlığın ya da görmemezlikten gelmenin tolerans olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmektedir. Tolerans, bir kayıtsızlık durumu değildir. Diğer bir deyişle, tek-tarafılık değil karşılıklılık toleransın özüne daha uygundur. Çünkü kayıtsızlık, tek-tarafılık manasına geldiğinden, böyle bir tutum tolerans

olarak nitelendirilemez. Ancak burada düşünülmesi gereken önemli husus şudur: Hoşlanmadığımız, onaylamadığımız durumlara, kişilere ve düşüncelere müdahil olabilecekken onlara müsaade etmek toleransın gerçekleşmesi için gerçekten yeterli midir? Carey, bunun tek başına yeterli olmadığını, toleransının aynı zamanda tolerans gösterdiğine değer vermesi gerektiğini belirtir. Şöyle ki toleranslı yeri geldiğinde tolerans gösterilenin acısını ve sevincini paylaşmalı ve inancı gereği çekmek zorunda kaldığı acısına ortak olmalıdır. İşte bu sebeptir ki, tolerans, bir tek-tarafılık değildir. Toleransın karşılıklılık ilişkisi içerisinde sürdürülmesi zorunludur. (Carey, 2000: 45-64). Diğer bir deyişle, tolerans sadece toleranslı olanı değil aynı zamanda tolerans gösterileni de bağlamaktadır. Bu, sadece birinin sorumluluğunda olan bir durum değildir. Toleransının toleransına sadık kalması, tolerans gösterilenin de bulunduğu mevcut durumu göz ardı etmeden hareket etmesi gereklidir.

Bu bağlamda, tolerans, topluma zarar veren toplumsal çatışmaların azaltılmasında ve hatta engellenmesinde önemli katkılar sağlayabilir. Ancak, engellenmesi ve cezalandırılması gereken eylemler ile izin verilmesi ve tolere edilmesi gerekenler arasında ayırım yapılması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. İlk olarak, suç ve bozukluğun farklı alanlardaki etkisine bakılmalıdır. İkinci olarak, tolerans sınırlarının/çiziklerinin tanımlanması gerekmektedir (Hancock & Matthews, 2001:106).

3. TOLERANSIN SINIRI

Toleransın sınırının açıkça çizilmesi, toleransın varlığının güçlü koşuludur. Bu tür bir sınırlama, aslında ne başkalarına olan saygıya ne de toleransın özüne bir saygısızlıktır. Nitekim hiçbir toplumda cinayetlere, tacizlere, ırkçı eylemlere tolerans gösterilmemesi, toleransın aslında tüm topluluklarda belirli sınırlar içerisinde kabul edilebildiğini bizlere açık bir biçimde göstermektedir. Ayrıca bu durum, her tür düşünceye tolerans gösterilmesinin pek de mümkün olmadığını bizlere hatırlatmaktadır.

Rothbard'ın da ifade ettiği üzere, İnsan Hakları Bildirgesinin birinci maddesinde belirtilen; insanlara dünyada istedikleri her yere gitme veya istedikleri biçimde konuşma hakkı, hiçbir kimseye kalabalık bir tiyatrodan aniden ayağa kalkıp yalan yere “yangın var” deme hakkını tanımamaktadır. Daha farklı bir deyişle, hiçbir kimsenin bir başkasının evini soyma veya telefonunu dinleme hakkı bulunmamaktadır. İzinsiz telefon dinleme, sadece “kişi mahremiyet hakkı”nın ihlali anlamına gelmez aynı zamanda telefonu dinlenen kişinin mülkiyet hakkına müdahale olduğundan bu eylem yasalarda suç olarak kabul edilmektedir (Rothbard, 2009:119-126). Buradan da anlaşılacağı üzere, insanların bazı temel haklara sahip olmaları, onlara bir başkasının sahip olduğu haklara müdahale etme özgürlüğünü sağlamamaktadır. İşte tam da bu aşamada felsefenin adli vakalara katkısı

büyük önem arz etmektedir. Çünkü bir yanda suçluya toleransın olabilirliği öte yanda adaletin gerçekleştirilmesinin zorunluluğu bulunmaktadır.

4. ADLİ FELSEFE NEDEN GEREKLİDİR?

Adli felsefe alanını oluşturan incelemeler, doğası gereği eleştireldir. Nitekim bu incelemelerin birçoğu bizlere hiçbir kesin cevap vermemektedir. Felsefenin kriminolojideki gerekliliği iki şekilde ifade edilebilir. İlk olarak, felsefe, kriminolojik düşüncede, araştırmada ve bilginin anlaşılmasına katkıda bulunmada eleştirel bir sorgulama alanı olarak adli hizmet sunmaktadır. Bu anlayışta, kriminolojinin felsefeye dayandığı ve sonuç olarak, kriminolojinin en temel önermelerinin, varsayımlarının, teorilerinin ve yöntemlerinin anlaşılmasında adli felsefenin önemli olduğu ifade edilmelidir. İkinci olarak, adli felsefe, bir temel olarak değil, “yardımcı bir unsur” olarak kriminolojiye hizmet etmelidir (Benton & Craib, 2001). Burada belirtmek gerekir ki, adli felsefenin adli olaylardaki gerekliliği, onun çözüm bulan değil sorgulayan tarafından gelmektedir.

Adli felsefenin bazı soruları şu şekilde ifade edilebilir:

- Kriminoloji nedir?
- Suç nedir?
- Adalet ile ilişkileri nedir?
- Araştırmacılar suç ve adaleti çalıştıklarında ne yapmaktadırlar?
- İnsanlar kriminal davranışlarla uğraşırken neler yapmaktadırlar?
- Suç ve adaleti incelemek için hangi yöntemleri kullanmalıyız?
- Suç ve adalet bilgisine gerçekten de ulaşabilir miyiz?
- Araştırmada bulduklarımızı hangi statüde değerlendirebiliriz ve atfetmeliyiz?
- Ahlak bilgisinin kriminolojide oynadığı rol nedir? (Arrigo, B.A.& Williams, C.R. 2006:19).

Yukarıda ifade edilenlerin cevaplandırılması gereken önemli sorunlar olduğu bir gerçektir. Hem adli olayların sağlıklı bir biçimde çözüme kavuşması hem de suç oranlarının azaltılması adına bu husus oldukça önemlidir. Dahası adli felsefenin katkı sunabileceği eleştirel, sorgulayıcı bakış açısına kriminolojinin ihtiyaç duyduğu açıktır. Dolayısıyla suç oranlarının kontrol altına alınması ve suçun önceden tahmin edilip azaltılabilmesi adına felsefenin kriminolojiye vereceği katkı adaletin gerçekleştirilebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu hususta kriminolojinin artan çabaları, anlamlı bir biçimde, felsefi kavramların, konuların ve argümanların kriminolojiye uygun hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan, felsefenin kriminolojik arayışlarla ilgisi çok yönlüdür. Örneğin, akıl hem felsefenin hem de kriminolojinin ilgi duyduğu önemli bir değerdir. Gerçek suçlunun tespitinde ve davranışlarının çeşitli yönlerinin açıklanmasında önemli bir kriterdir. Dolayısıyla, hukuk, suç ve adaletle ilgili incelemelerin, aklın kendisiyle ilgili bazı önemli yansımaları içermesi

gerekmektedir. Ancak yine de hukuk felsefecileri, aklın felsefi temellerini tartışırken, kriminologlar genel itibarıyla onun suçlu üzerindeki yansımalarını ele almaktadırlar (Arrigo, B.A. & Williams, C.R. 2006:15). İfade edilenlerin yanı sıra, felsefe, bireylerin toplumdaki yerini, yaşadığımız dünyanın bilgisine nasıl ulaşabileceğimizi, ötekilerinin seçimlerini ve onların edimlerini nasıl anlamamız gerektiğini, doğru ve yanlış arasında nasıl bir ayırım yapılması gerektiğini anlamada bizlere yardımcı olmaktadır. Gerçekten de suç, kanun, adalet, akıl, hakkaniyet ve yargı süreci gibi konular anlamlandırılması kolay konular değildirler. Felsefi bir açıklamaya veya sorgulamaya tabi tutulmalıdırlar. Ancak, günümüzde felsefi kriminoloji ya da adli felsefe, suç ölçümlerinin belirli teorik ve metodolojik varsayımlarının nasıl gerçekleştiği konularıyla daha az ilgilenmektedir. Bu özelliğiyle felsefi kriminoloji (adli felsefe), öz-bilinçli bir kriminoloji alanı olarak görülebilir. Öte yandan Adli Felsefe, kriminolojinin erişim sağlamaya, araştırmaya ve bilmeye çalıştığı alanların anlaşılmasına yardımcı olan bir “ham madde” olarak da görülebilir. Gerçekten de Adli Felsefe, suç, hukuk ve adalet felsefesi türünden hammaddeleri açıklığa kavuşturmak, açıklamak, yorumlamak ve/veya eleştirmek bakımından kriminoloji için gerekli bir alan olarak görülebilir (Arrigo, B.A. & Williams, C.R. 2006:16-18).

5. KRİMİNOLOJİ VE TOLERANS

Toleransın bütün kriminolojik girişimlerle olan bağlantısına kriminologların tarihsel olarak neden suskun kaldıklarına ilişkin üç neden sunulabilir. Birinci neden, tolerans olaylarının genelde siyaset felsefesi alanında ele alınması ve bu alanın kriminologların ilgi alanında olmamasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki tüm kriminolojik çalışmaların felsefe ile ilintilendirilmesi de mümkün değildir. Kentsel çalışmalar ve kültürel araştırmalar gibi konular doğrudan sosyolojinin ilgi alanındadır. Bu tür konular diğer disiplinlerden hareketle oluşturulduğundan bu çalışmaların, siyaset felsefesine başarılı bir şekilde aktarılması mümkün gözükmemektedir. İkinci neden, toleransın, bir eylem konusu olduğu kadar eylemsizliği de içermesidir. Toleransın doğrudan ölçüm yapılabilecek bir niteliğe sahip olmaması bunda önemli bir nedendir. Tolerans aynı zamanda ilişki, karmaşık ve çok yüzlü bir etkinlik olduğundan, tolerans çalışmaları, kriminologların normalde yapılandan daha yaratıcı ve sofistike bir analiz biçimi oluşturmalarını gerektirmektedir. Üçüncü bir neden, tolerans incelemelerinin, onu sınıflandırma çalışmalarının, muhtemelen kriminologları en çok rahatsız eden bir alandan; yani ahlak gibi bir alandan oluşturulmaya çalışılmasıdır (Bauman 1995; Cohen 1979). Kriminologlar, toleransın suçun inşasında ve suç kontrol politikalarını etkilemede esas olmasa da önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadırlar (Hancock & Matthews, 2001:114). Bu durum oluşmasında, aynı zamanda, “ulusal devlet rolünün değişmesi, küreselleşme, artan siyasi ilgisizlik ve kinik düşünce, artan kamu güvensizliği, toplulukların parçalanması ve düzenleyici

kurumların çöküşü ve siyasi liderliğin yönüne ilişkin artan kaygılar” etkilidir (Hancock & Matthews, 2001:104). Öte yandan kriminolojinin bir bilim olarak toleransa katkısı, tolerans sınırlarının değişimine sunduğu katkı ve uyum bakımından ele alınmalıdır.

Dripps, bireysel mahremiyetin, bu uyumun önemli bir bileşeni olduğuna inanmaktadır. Ancak bugün, mahremiyet çok büyük ölçüde azalmıştır. Bu durumda bireysel özgürlük ve güvenlik arasında yeni bir uzlaşmaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Burada önerilmekte olan uyum, mahremiyetin tolerans yerine geçmesidir. Bu durumda, “Cezai adalet” yönetiminde hem özgürlük hem de eşitliğin sağlanabilmesi temel amaçlarımızdan biri olmalıdır. (Dripps, 2003:43). Ancak, “Cezai Adalet”in, devlet tarafından yönetilen uygulamaları ile özel ahlak uygulamaları arasında, birbirini, diğerinin küçültülmüş bir çeşidinden başka bir şey olarak düşünmemizi imkânsız kılan ve dikkate alınması gereken üç önemli fark bulunmaktadır: Birincisi, “Cezai Adalet” sisteminin genellikle özel uygulamamızda asla olamayacağı, yasal olarak zorlayıcı yönlerinin olduğu belirtilmektedir. İkincisi, “Cezai Adalet” sisteminin benzersiz biçimde zorlayıcı ve devlet-egemenli doğasından ötürü, uygun gördüğümüz özel meselelerimizi düzenlemede bireysel özgürlüğümüze saygılı liberal ilkelere zorunlu olarak tabi olduğu düşünülmektedir. Bu tür cezai durumlarda her bireyin “yanlış yapma hakkı” olduğu belirtilmelidir. Üçüncüsü, hukuki ahlaki görüş sadece mevcut doktrinlere uymamaktadır. Genel hukuktaki suçlar ve gerekçelendirmeler, ahlaki yanlışlıkları ve gerekçelendirmeleri takip etmemektedir (Thorburn, M.2011:23).

Bununla birlikte, “tecavüz”, “sansür”, “damgalama” ya da “etiketleme”, günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan ve hiçbir kimsenin onaylamadığı ve genelde toleranssızlıkla belirtilen durumlardır. Bunların toleransla ilişkileri üstü kapalı dile getirilmekte ve nadiren ifşa edilmektedir. Daha genel bir ifadeyle, tolerans hem gündelik hayatımızda hem de ceza adaleti kuramları arasında, suç ve adalet kavramları; adalet, suçluluk, eşitlik ve sorumluluk gibi kriminolojideki bazı kavramlarla doğrudan ya da dolaylı bir ilişkiye sahiptir (Hancock & Matthews, 2001:100-101). Öte yandan, eşitsizliğin arttığı, daha doğrusu insanların birbirlerine tolerans göstermediği farklı dönemlerde gelişen cezai uygulamalar neticesinde halkın adalete olan güveni sarsılmıştır. Kamuoyu koşullarının değişkenliği gibi etkenler, suçların artmasına ve dolayısıyla cezaların büyük bir oranda artmasına neden olmaktadır.

Dahası en üstte yer alanların başarıları için orantısız ödüller aldığı, özellikle sosyal ölçeğin “başarısız” alt tabakasının ise ağır bir biçimde cezalandırıldığı bir ortamda, bireysel ve rekabetçi bir kültürel yapı ortaya çıkmaktadır. Bu durum özellikle eşitsizliğin oldukça yüksek olduğu ülkelerde, diğer ülkelere nazaran cezaların artmasına neden olmakta, ancak suçların önlenmesini güçleştirmektedir. Bu hususta Leslie Wilkins ve Ken Pease şunu belirtmektedirler: Toplumun tolerans eşiği ne kadar yüksekse,

daha büyük bir ceza ölçeğinin olması da o kadar olağandır (Hancock & Matthews, 2001:102).

6. TOLERANS, ADALETİN SAĞLANMASINDA NEDEN ÖNEMLİDİR?

Tolerans bir yandan konuşulması zor konularla ilgilenirken, öte yandan herkesin yasalar karşısında eşit ve özgür olduğu düşüncesinden hareket etmektedir. Toleransın hem bireyler hem de toplum tarafından hoş karşılanmayan; *sapıklık (heresy)*, *hükümeti devirme (subversion)*, *fahişelik (prostitution)*, *uyuşturucu kullanımı (drug-abuse)*, *kürtaj (abortion)* ve *hayvanlara işkence* gibi konuları içermesi onun uygulanmasını bir bakıma zorunlu kılmaktadır (Mendus, 1989:8-9). Nitekim bu tür meseleler toplumsal yapıyı derinden sarsmaktadır. Dolayısıyla şunu belirtmek gerekir ki, tolerans hem bireyler arasında hem de toplum içerisinde uygulanmasını gerektiren bir ahlaki erdemdir. Neticede tolerans genelde; ırk, din, cinsiyet farkı olmaksızın bütün insanların toplum içerisinde ve yasalar karşısında eşit ve özgür olduğu fikrinden hareket etmektedir.

Rawls toleransı adaletin bir parçası olarak düşünmektedir. Adalet ilkelerinin tolerans için önemli bir durum oluşturduğunu ileri sürmektedir (Nicholson, 1985:165). Öte yandan adalet, sadece tek bir kişinin olduğu bir ortamda uygulanmamaktadır. Adaletin, birbirlerinden farklı olan insanların var olduğu bir yerde kendine yer edinebileceğini savunan Sandel, adaletin gerçekleşmesinin, çatışmaların mevcut olduğu ve birbirleriyle çatışan taleplerin var olabilmesi için de birden çok talep edenin var olduğu bir ortamda mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Neticede bireylerin çokluğu, adaletin sağlanmasında zorunlu bir ön varsayımdır (Sandel, 2014:74). Toleransın ya da toleranssızlığın en iyi biçimde gösterildiği alanlara baktığımızda toleransın ve aynı zamanda toleranssızlığın *çeşitlilik* olgusunda yeşerip serpildiği rahatlıkla görülebilir (Yürüşen, 1996:35). Böylece hem adaletin hem de toleransın, çeşitliliğin var olduğu toplumlarda kendilerine yer bulabilmeleri, adaletin sağlanmasında toleransın, toleransın sağlanmasında da adaletin birbirleriyle uyumlu ilişkiler içerisinde olmalarını zorunlu hale getirmektedir.

Reardon, *Tolerance- The Threshold of Peace (Tolerans- Barış Eşiği)* adlı kitapta toleransın okullarda öğretilmesi halinde, bunun insanların birbirleriyle olan uyumsuzluklarının ve çatışmalarının önlenmesinde, farklı kültür ve inançlara sahip olan insanların düşüncelerine ve inançlarına saygı gösterilmesinde önemli katkılar sunacağını düşünmektedir. Toleransın, insan haklarının gerçekleştirilmesi ve barışın sağlanmasında tamamlayıcı ve gerekli olduğunu dile getiren Reardon, toleransı, diğerlerinin kişiliğine ve kimliklerine saygı göstermek olarak da tanımlamaktadır. Dahası, demokrasinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen tolerans, aynı zamanda demokratik toplum düzeninin oluşmasında önemli bir işleve sahiptir denilebilir. Ayrıca tolerans politik değişimi kolaylaştırmakta, şiddet

içermeyen siyasi farklılıkların ortaya çıkmasına öncülük etmekte, toplumsal huzurun/barışın gerçekleşmesinde önemli katkılarda bulunmaktadır (Reardon, 1997:3). Dolayısıyla, toleransın, bir insan hakkı olarak kabul edilmesi ve bizden farklı olan insanların hürriyetlerini kabul etmeyi zorunlu kılması, toleransın, aynı zamanda adli mevzularda üzerinde dikkatle durulması gereken temel bir değer olmasını gerektirmektedir.

7. BİR TOLERANS ÖRNEĞİ

Toleras konusu olabilecek örnekler sunmak günümüzde zor değildir. Yaşam, özgürlük ve mülkiyet kişinin doğuştan elde ettiği doğal haklardır. Bu hakların ihlali cezai müeyyideyi gerektirmektedir. Günlük hayatta yaşananlara baktığımızda bunun sanıldığı gibi kolay olmadığı rahatlıkla görülmektedir. Örneğin, günümüzde kocasını istemeden ya da bilerek öldüren ve sonrasında salı verilenler olduğu gibi 120 kez hırsızlık yapmasına rağmen serbest bırakılanlar da bulunmaktadır. Bir yandan yolda yürürken yanlışlıkla birbirine çarpan insanların kavgalarına şahit olurken, öte yandan iş yerinde mobing uygulanan, basit bir hatadan ötürü işten kovulan ve sonrasında canlarına kıyan insanlara ilişkin haberlere de sıklıkla rastlamaktayız. Kadınlara yönelik şiddet olaylarını, hatta sonrasında tahammülsüzlükten/toleranssızlıktan ötürü öldürülen kadınlara ilişkin haberleri büyük bir üzüntüyle izlemekteyiz. Peki bu tür istenmedik olayların temel nedeni, bireysel insan haklarına yönelik saygının eksik olması ya da insanların birbirlerine tahammül etme ya da katlanma sınırlarının, kısaca birbirlerine karşı toleranslarının yeterli düzeyde olmaması olabilir mi?

Yukarıda ifade edilenlerin yanı sıra, kişinin emek sarf ederek ve büyük güçlüklerle elde ettiği mülklerin bir başkası tarafından çalınmasının bir hak ihlali olduğu herkes tarafından; bilhassa adaletin sağlayıcıları olan hâkimler tarafından bilinmesine karşın, yasalarda var olan eksikliklerden ötürü bu tür eylemleri gerçekleştirenlerin salıverildiğine ara sıra şahit olmaktayız. Öyle ki mahkemeye çıkartıldıklarında - işledikleri suçların niteliği ve sayısı düşünülerek- hâkimler tarafından hemencecik salıverilen hırsızların varlığına hem haberlerde hem de çevremizde rastlamaktayız. Sonuçta nasıl ki insanların yaşamına bilerek son vermek suçsa, başkasına ait olan bir malı, zoraki ya da gizliden elde etmeye çalışmak da suç sayılmalıdır.

Başkasının hakkını gasp eden bu tür kişilere tolerans gösterilmeli midir sorusu cevap bulmayı gerektiren önemli bir sorudur. Ya da onlara tolerans gösterilmesi halinde, toleransın başkalarının aynı eylemi gerçekleştirmelerini teşvik edip etmeyeceği de ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada sorulması gereken asıl soru, adli bir vakıa sayılabilecek herhangi bir olayda ya da tolerans gösterilmemesi gereken bir olay karşısında nasıl bir tutum takınmamız gerektiğidir. Bunu bulduğumuz konum ve yapılması gerekenler bağlamında ele almak gerekirse, resmi bir göreve sahip olmak, aslında, birilerini ya da herhangi bir kurumu temsil etmek manasına gelmektedir. Memurlar, en nihayetinde, resmi olarak buldukları konum itibariyle devlet sorumluluklarını yerine getirmekle

yükümlüdürler. Onların her biri, aslında, bir bakıma devletin birer temsilcisidir. Mendus bu hususta şunu ifade etmektedir: Örneğin benim felsefe bölümü başkanı olarak görevlerim ve sorumluluklarım bulunmaktadır. Bu sorumluluklar doğrultusunda hareket etmem gerekiyor. Öte yandan bu davranışım, kurallara harfiyen uymam, bir kukla olduğum manasına da gelmemektedir. Elbette benim de kişisel iradem vardır. Ancak kişisel iradem, vicdanım, temsil ettiğim kurumdan bağımsız hareket etmeme imkân tanımamaktadır. Bundan kastım, ahlaki olarak bunu yapma imkânımın olmayışıdır. Bunu istifa etme örneğiyle açıklamaya çalışalım. Ahlaki olarak benimsemediği eylemlerin ya da durumların gerçekleşmesinden ötürü, istifa etme hakkına sahip olan ve istifa eden birini düşünelim. İstifa eden kişinin ahlaki olarak yanlış olduğuna inandığı şeyden kaçması, ona yüklenen sorumluluklardan onu muaf tutmaz. O sadece sorumluluklardan ya da sorumluluk almaktan kaçmakta ve görevini hakıyla yerine getirmemektedir (Mendus, 2006:28-29).

Bu tür durumlar iki şeyi ortaya çıkarmaktadır: İlk olarak, resmi bir mevki kabul ettiğimizde, bu mevkilerin kişiye sorumluluk yüklediğinin farkında olmalıyız. Naif olmadığımız müddetçe bu sorumluluklar, aynı zamanda ahlaki olarak yanlış olduğuna inandığımız bazı şeyleri isteyerek ya da istemeyerek yerine getirmemizi zorunlu kılabilir. Ancak en nihayetinde unutulmamalıdır ki resmi bir görevi kabul etmek onun sorumluluğunu yerine getirmemizi gerektirmektedir. Elbette, bunun da belirli sınırları bulunmaktadır. Bu sınırlar aşıldığında, insanlar yapılacak onurlu eylemlerden birinin istifa etmek olduğunu düşünülebilir. Bununla birlikte, ikinci bir husus, bu sınırlar aşıldığında bile, sorumluluğun yerine getirilmesi gerektiği bilinmelidir. Çünkü bunun bir tür faydacılık savunusu olmadığının bilinmesi önemlidir. Bu benim bulduğum konum itibariyle yerine getirmem gereken bir sorumluluktur. Aksi durum sorumluluğu tersi yönde zorunlu hale getirmektedir. Sonuç olarak, resmi bir göreve sahip olmak; her şeyden öte resmi görevimin gerektirdiği şeyleri yapmamı zorunlu hale getirmektedir. Bulduğum konumun yerine getirilmesi gereken sorumluluklarını ifa etmeyip istifa etmeyi tercih etmem, bütün günahlarımdan arındığım anlamına gelmemektedir (Mendus, 2006:28-30). Mendus, bu durumda olan kişilerin, resmi görevlerini yerine getirmek yerine, kişisel vicdanlarına uygun hareket ettiğini ifade etmektedir. Herhangi bir resmi konumda olanların buldukları konumdan istifa etme hakları olsa bile, bu durum onların “kirlenmiş olan ellerini” temizlemeye yetmeyecektir.

Öte yandan tolerans gösterilmemesi gereken herhangi bir durumda tolerans göstermek istenmedik olayların gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla bir kişinin, vicdanının sesini dinleyerek ya da kamu baskısı neticesinde istifa etmesi, onun onurlu bir davranışta bulunduğu anlamına gelmemektedir. Kişinin istifası kabul edilse bile, istifa eden ve sorumluluklarından el çeken kişi; başlangıçta bu konumun tüm sorumluluklarını kabul eden kişi olduğundan bütün eylemlerinden de

sorumlu tutulmalıdır. Diğer bir deyişle kişinin istifa etmesi istifa etmesinden ötürü doğacak sonuçlardan kendisini kurtarmamaktadır (Mendus, 2006: 30). Daha önce de ifade edildiği gibi, insanları kamu görevine atarken, onlara aslında almaları gerekenden daha fazla bir sorumluluk yüklemekteyiz ve kişi resmi konumda olduğu müddetçe, beklenmeyen olaylar karşısında ya da fazladan taleplere karşı hazırlıklı olmalıdır. Bu talepler başlarda konuşulmadı, görev esnasında, sonradan ortaya çıktı. Resmi kapasitesinde kendisine düşen yükümlülükleri asla sorgulamaya hazır olmayan bir kişi hakkında endişe verici bir durum mevcuttur (Mendus, 2006:31). Dolayısıyla herhangi bir kişiyi devlet memurluğuna atadığımızda, daha büyük ve daha az bir ölçüde, sadece görevlerinin ne olduğunu değil, aynı zamanda ve önemli olarak, bu görevleri nasıl icra etmesi gerektiğini de kendisine anlatmamız gerekmektedir.

Dilerseniz bu sorunu biraz da hikâyeleştirerek günümüze uyarlamaya çalışalım. Herhangi bir ilin emniyet genel müdürlüğünden gelen talimat üzerine akşamleyin alkol kontrolü yapan bir polis ekibinin, yağmurlu bir havada, trafik kontrolü gerçekleştirdiğini varsayalım. Kontrolü gerçekleştiren ekip, kontrolünü gerçekleştirdikleri ilk dört araçtaki kişilerde herhangi bir alkol belirtisi bulamayıp onların geçmelerine müsaade etmiştir. Beşinci aracın kontrolü sırasında, araçtaki iki şahsın ekipteki polislerden birinin yakını olduğunu fark eden polis ekibi, rutin alkol ölçümlerini yapmış ve ölçümler neticesinde araçtaki kişilerin alkollü olduğunu tespit etmiştir. Bu durum ekipteki polisleri epeyce üzümüştür. Bu tür bir durumda ekiptekilerin yasalar çerçevesinde trafik cezası yazmaları ve sürücünün ehliyetine el koyup aracı güvenlik amacıyla otoparka çektirmeleri gerekmektedir. Ancak bunu yapmak yerine polisler, sürücüyü uyarmakla yetinmiş ve aracın geçişine izin vermişlerdir. Normal şartlarda ehliyetine el konulması gereken ancak kendisine tolerans gösterilip geçişine izin verilen sürücü, trafik kontrol yerinden yaklaşık 500 m ilerde zincirleme bir trafik kazasına neden olmuştur. Bu kaza bir üst geçidin hemen bitişiğinde meydana gelmiştir. Kazaya karışan araçlardan ilkinde bir aile bulunmaktadır. Anne, baba, iki çocuğun bulunduğu araç, aslında normal hızda ilerlemektedir. Ancak, yağmurlu havada arkalarındaki aracın kontrolünü kaybetmesi ve onlara arkadan çarpması neticesinde ilk araçtaki sürücü aracın kontrolünü kaybederek yoldaki bariyerlerin hemen bitişiğinde durur. Aslında iki araç arka arkaya bariyerlerin olduğu yerde durmuştur ve herhangi bir can kaybı gerçekleşmemiştir. Ancak tam bu esnada, polisler tarafından serbest bırakılan alkollü sürücü hızını alamayarak ikinci araca sert bir biçimde çarpar ve en öndeki aracı demir bariyerlere sıkıştırır. Bu çarpma neticesinde, ilk araçta bulunanlar araçta sıkışır. Yolda seyir halindeki araçlardan birinin sürücü kazayı fark eder etmez hemen durur ve yardım ister. Ambulans kaza yerine ulaşır ve yaralılar hızlı bir biçimde hastaneye ulaştırılır. Ancak hastanede yapılan tüm müdahalelere rağmen kazada yaralananlar kurtarılamamışlardır. Bu kaza, bir ailenin yok olmasına ve bir

çok kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Bu kazadaki ölümlerin ve yaralanmaların asıl müsebbibi üçüncü araçtır.

Bu kaza zincirleme bir kazadır ve ceza, yapılan tetkikler ve soruşturmalar neticesinde, her nedense, kazaya neden olan ilk araca kesilir. Oysa kazaya neden olan ilk araç, başlangıçta, ölümcül bir kazaya neden olmamıştır. Sonradan gelip, duran araçlara sertçe vuran alkollü şahsın kullandığı araç kazanın ölümcül olmasına neden olmuştur ve bu kaza, neticede bir ailenin tamamen yok olmuştur. Alkollü sürücü bu kazadan ağır yara alır ve yaklaşık yirmi gün yoğun bakımda kaldıktan sonra sağlığına kavuşur. Kazanın şokuyla kısmi hafıza kaybı yaşayan sürücü, olay anını ve öncesini hatırlayamamaktadır. Olayın cereyan ettiği caddenin yakınlarında kameraların olmaması kazanın aydınlatılmasını engellemektedir.

Bu kazayı haberlerde gören ve hatalarını anlayan polisler başlangıçta, vicdan muhasebesine girerler ve ne yapacaklarını bilememektedirler. Bu olayın asıl sorumlusunun alkollü sürücünün olabileceği düşüncesi onları epeyce üzmektedir. Polisler o gece yaşananları aileleri dâhil hiç kimseye paylaşmazlar. O günden sonra, tanıdık olsun ya da olmasın, alkollü araç süren herkese ceza yazan polisler, başlangıçta yapmaları gerekenleri sonradan adaletli ve toleranssız bir biçimde yerine getirerek bu tür olayların yeniden gerçekleşmesinin önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Ancak sonuçta ortada yiten dört can ve yerine getirilmeyen bir adalet bulunmaktadır.

İstenmedik olaylar karşısında nasıl hareket etmemiz gerektiği hususunda Kant'ın ödev ahlakını hatırlamakta fayda vardır. Kant'ın ödev ahlakından hareket ettiğimiz takdirde, bu tür bir durumda yapılması gereken şey, her zaman herkese aynı muamelede bulunmaktır. Nitekim “öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin” (Kant, 1994:35) diyen Kant'dan başka bir şey beklenmemelidir. Aslında devletin yetkisini kullanan ve polis olurken insanların can ve mal güvenliğini koruyacaklarına söz veren bu polislerin de yapması gereken tam da budur. Duyguların kesinlikle işin içine dâhil edilmemesi gerektiği bu tür olaylarda, insanlar kanunun gerektirdiği şekilde hareket etmelidir.

Nihayetinde polislerin vicdanlarıyla baş başa kalmaları onları suçlu olmaktan kurtarmadığı gibi, adaletin sağlanamaması da istenmedik bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olayda adalet tecelli etmediği gibi tecelli eden adalet de yanlış tecelli etmiştir. Çünkü alkollü sürücünün geçici hafıza kaybına uğramış olması, görgü şahitlerinin olmayışı ve tüm bunlara ek olarak bölgede herhangi bir kameranın olmayışı, kazanın ölümcül olmasındaki asıl sorumluyu ya da sorumluların bulunmasını engellemektedir. Burada ifade edilmelidir ki alkollü sürücünün o gün yaşananların hiçbirini hatırlamaması onu bu suçu işlemiş olmaktan geri bırakmadığı gibi, kimin haklı ya da kimin haksız olduğundan öte, istenilmeyen bir duruma yetkilerini kullanarak tolerans gösteren polislerin durumu da ayrıca adli felsefenin ele alması gereken bir husustur.

Toleransı bir zorunluluk olarak değil ihtiyaç olarak kabul eden Batuhan, toleransın günümüzde bir ihtiyaç olarak yeniden ele alınmasının bir gereklilik olduğunu ifade etmektedir (Batuhan, 1959:3). Bilmeliyiz ki, *yaşa ve yaşat (live and let to live)* sloganıyla harekete geçen tolerans, esasında, kendi yaşamımızın başkalarının yaşamlarına zarar vermeyecek şekilde idame ettirilmesini gerektirmektedir (Mendus, 1989:6).

Bu hususta Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27 maddesi şunu belirtmektedir: “Etnik, dini ya da dilsel azınlıkların mevcut olduğu ülkelerde, bu tür azınlıklara mensup olan kişilerin, kendi x gruplarının diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerini ya da dillerini uygulama ya da kullanma haklarına müdahale edilmemesi gerekmektedir (Wagner, A. & Bhatia, V.K.:2009:2). Neticede on yedinci yüzyılda yaşanan kanlı din savaşları tolerans sayesinde son bulmuştur. Nitekim bu savaşların toleranssızlık neticesinde patlak verdiği düşünüldüğünde, toleransın, barışın sağlanmasında ne kadar etkili olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Toleransın farklılıkta bir uyum olduğu ve bunun bir ahlaki görev olarak kabul edilmemesi gerektiği; politik ve yasal bir gereklilik olmasının yanında barışı mümkün kılan bir erdem olarak da kabul edilmesinin bir zorunluluk olduğu unutulmamalıdır. Kısaca toleransın savaş kültürünün barış kültürü ile değiştirilmesine yardımcı önemli bir unsur olduğu ifade edilmelidir (Reardon, 1997:1). Öte yandan, 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa Konseyi'nin Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi'nin 14. maddesinde ifade edildiği üzere, “Bu Sözleşmede belirtilen hak ve özgürlüklerin kullanılması, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi ya da diğer görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal azınlıklarla ilişki, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir zeminde ayrımcılık yapılmadan güvence altına alınmıştır.” (Wagner, A. & Bhatia, V.K.:2009:2) Tüm bunların yanında, çeşitli inanışlara, politikalara ya da dine sahip olan farklı gruplar arasındaki anlaşmazlıkların ancak büyük bir mücadele neticesinde giderilebileceğinin anlaşılmasının ardından, toleransın grupların kendi aralarında uzlaşmaya varmaları ve her birinin bir diğerinin farklılıklarına anlayış ya da tahammül göstermesi neticesinde zorunlu hale geldiği bilinmelidir.

Toleransın toleranssızlık neticesinde ortaya çıkması, toleransın önemseyemediğimiz, değer verdiğimiz, kaybı olması durumunda üzüleceğimiz ve toleranslılığın kendisinden ödün vermek zorunda kaldığı durumlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Bununla ilgili olarak, toleransın bir yandan hem bireyler için hem de toplum için bir gereklilik olduğu, öte yandan uygulanmasının ise neredeyse imkânsız olduğunu belirten Williams'a göre, farklı grupların, kişilerin ya da dini toplulukların herhangi bir uzlaşmaya varamamaları toleransı bir zorunluluk haline dönüştürmektedir. Nitekim ortada gruplar için toleranslı olmak dışında başka alternatif kalmamıştır. Tersine bir durumda muhalif grup ya da kişiler arasındaki çatışma ve anlaşmazlık devam edecek ve bu da en nihayetinde bir grubun diğerini yok

etmesine neden olacaktır. Dolayısıyla, toleransı meydana getiren durumlar bir bakıma onu imkânsız kılmaktadır (Williams, 2000:65-75).

Waldron'a göre, ahlaki haklar konusunu ciddiye alırsak, bireyin ahlaki olarak yanlış kabul ettiği bir şeyi, ahlaki bir hakka sahip olduğunu hesaba katarak desteklemesi toleranstır. Daha açık bir ifadeyle, “yanlış yapma hakkı”ndaki endişelerimizin en azından bir kısmı tamamen terminolojik gerekçelerle açıklanabilir. “Ulusal Cepheye katılma hakkına sahipsin” cümlesindeki “hak” kavramı ile “Ulusal partiye katılmakta haklısın” cümlesindeki “hak” sözcüğü arasında anlamsal farklılıklar bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, kavram söz dizimi açısından aynı olsa da kullanıldıkları yer ve ona yüklenen anlam farklıdır (Waldron, 1981:21-22).

Sonuç

Bu makalede, tolerans taleplerinin ceza adaletinin tasarımı ve uygulamasıyla büyük ölçüde ilgili olabileceği ve gerçekten de ilgili olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Estetik hoşnutsuzluklarımızdan kaynaklanan toleranssızlığı bir kenara bırakıp, kendimizi ahlaki tolerans diyebileceğimiz şeyle sınırlamak, bir kişinin yine de kabul edilemez olarak gördüğü bir şeye karşı toleranssızlığından oluşan bir değer veya erdemdir. Bu nedenle, ne kadar onaylamazsak da toleransın gerekli olup olmadığı konusundaki ahlaki sorular adaletin gerçekleştirilmesinde büyük önem arz etmektedir. Meseleye bu şekilde baktığımızda, toleransın ceza adaletinin değerlendirilmesine oldukça uygun olduğunu hemen görebiliriz.

Dikkatleri çok önemli iki soru dizisine çekmek gerekirse: Birincisi, tolerans, neyin suç olarak kabul edileceği ya da kimin suçlu olduğu veya olmadığı arasındaki çizginin nereye çekilmesi gerektiği sorusuna dayanır: onaylamadığımız ve meşru olarak kaldırılacak şeyler arasında ceza hukuku tolerans kapsamında mı? İkincisi ve daha az açık bir şekilde, tolerans, cezanın temsil ettiği meşru toleranssızlığın hangi biçimi alması gerektiği sorusuna dayanır. Dolayısıyla onaylanmayan davranışların meşru toleranssızlığı, kişilerin veya grupların gayri meşru toleranssızlığına gölge düşürmekte ve bizi üretken olmayan duygusal suçlamaların kolektif olarak mantıksız bir uygulamasına götürmektedir.

En nihayetinde insanların birbirlerine istemeden çarpmalarının bir kavga nedeni olarak görülebildiği günümüzde, trafikte yol vermeme nedeniyle birbirlerini suçlayan ve birbirlerine saldıran kişilerin varlığı farklılıklarımıza tolerans göstermememizin bir neticesidir. Dahası gerek kadınlara ve savunmasız kişilere yönelik şiddetin azaltılabilmesi gerekse de kişisel çatışmaların ölümle sonuçlanmasını azaltabilmek adına insanlar arasında tolerans ve adalet anlayışının geliştirilmesi ve okullarda ilköğretimden başlayarak tolerans eğitiminin zorunlu hale getirilmesi, suç oranlarının ya da adli vakaların azalmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak onaylanmayan davranışlar karşısında insanların çatıştığı bir toplumda, insanlara tolerans eğitiminin verilmesi, birbirimize

katlanmamızın aslında bir insâni hak olduğunun hatırlanması açısından önemlidir. Toleransın toplum içerisinde yaygınlaşmasının, adalet ve hukuk konularında ülkemizde yaşanan ciddi sorunlara bir çözüm sunabileceği, suç oranlarını azaltabileceği düşünülmektedir. Bu durumda denilebilir ki, adli felsefe, en yeni bir alan olarak, suçun önceden tespit edilip giderilmesinde, suça meyilli olan insanların düşünsel olarak tespit edilmesinde ve onların ivedilikle ıslah edilmelerinde, dahası adli olayların azaltılmasında adalete büyük katkı sunacaktır.

Kaynakça

- Arrigo, B. A. & Williams, C. R. (2006). *Philosophy, Crime and Criminology*, Ed. By Bruce A. Arrigo ve Christopher R. Williams. USA: University of Illinois Press.
- Arslan, A. (1999). *İslam, Demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Atalay, H. (1999). *İngilizce-Türkçe Sözlük*. (2. Cilt), İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Batuhan, H. (1959). *Batıda Tolerans*. İstanbul: Anıl Yayınevi.
- Carey, G. (1999). "Tolerating Religion". S. Mendus (Ed.) *The Politics of Toleration in Modern Life*. Durham: Duke University Press.
- Cevizci, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cohen, A.J. (2004). "What Toleration is". *Ethics*, 115(1), 68-95.
- Cranston, M. (1972). *Encyclopedia of Philosophy*, Paul Edwards (Ed.), Vol. 7-8, The MacMillan C. & Free Pr., New York.
- Dripps, D.A. (2003). Terror and Tolerance: Criminal Justice for the New Age of Anxiety. *Ohio State Journal of Criminal Law*. Vol. 1:9. 9-43
- Hancock, L. & Matthews, R. (2001). Crime, Community Safety and Toleration. *Crime, Disorder and Community Safety*. Ed. by Roger Matthews, John Pitts. Routledge: London
- Kant I. (1994). *Pratik Aklın Eleştirisi*. Çev. İonna Kuçuradi ve Yusuf Örnek. Ankara: TFK Yay.
- Mackenzie, M. (1981). *Plato on Punishment*. Berkeley: University of California Press.
- Mendus, S. (1989). *Toleration and the Limits of Liberalism*. USA: Humanities Press International, Inc.

- Mendus, S. (2006), *Innocent Before God: Politics, Morality and the case of Billy Budd*, Royal Institute of Philosophy Supplement, 58:23-38.
- Mendus, S. (Ed.) (2000). *The Politics of Toleration in Modern Life*. Durham: Duke University Press.
- Nicholson, P. (1985). *Toleration as a Moral Ideal*. S. Mendus, J. Horton (Eds.). Aspect Of Toleration. USA: Methuen & Co. 152-173.
- Reardon, B. A. (1994). *The Threshold of Peace; A Teaching/Learning Guide for Education for Peace, Human Rights and Democracy*. UNESCO: Digital Library.
- Rothbard, M.N. (2009). *Özgürlüğün Etiği*. Çev. Recep Tapramaz. Ankara: Liberte Yayınları.
- Sandel, M.J. (2014). *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*. Çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi.
- Schonsheck, J. (1994). On Criminalization: An Essay in the Philosophy of the Criminal Law. *Law and Philosophy*, Volume:19.
- Thorburn, M. (2011). *Criminal Law as Public Law*. Ed, R.A. Duff & Stuart P. Green. Oxford: Oxford University Press.21-43
- Wagner, A. & Bhatia, V.K. (2009). The International Dual Nature of Law: Tolerance and Diversity (Giriş). *Diversity and Tolerance in Socio-Legal Contexts: Explorations in the Semiotics of Law*, Ed.by Anne Wagner and Vijay K. Bhatia. Ashgate Publishing: England. 1-7
- Waldron, J. (1981). A Right to do Wrong. *Ethics* 92 (October 1981): 21-39
- Walzer, M. (1997). *On Toleration*, Yale University Press.
- Williams, B. (2000). *The Politics of Toleration in Modern Life*, S. Mendus (Ed.). *Tolerating The Intolerable*, (ss. 65-75), England: Duke University Press.
- Yürüşen, M. (1996). *Liberal Bir Değer Olarak Ahlâki ve Siyasi Hoşgörü*. İstanbul: YKY.

Extended Abstract

Tolerance is essentially a social issue. One cannot speak of tolerance in an isolated way. Power is an important factor in tolerance resulting from social interaction. Tolerance occurs when the strong avoid using the power

he or she has in situations that he or she disapproves and dislikes. Tolerance can also enable us to reduce or prevent the damage to social conflict. However, the difficult question is how can we differentiate between actions that should be prevented and punished, and those that should be allowed and tolerated. As damage itself is not an adequate criterion of tolerance, the concept of harm is susceptible to broad interpretation. The word tolerance, which has been highly discussed mainly by political philosophers, is essential in understanding crime, law, and punishment. When we deal with the concept of crime historically, it must be said that philosophers have said little about crime and criminal matters. The relationship between crime and philosophy, hidden in the metaphysical, ethical and political works of philosophers or in the theoretical ideas of criminologists, has been studied by a limited number of thinkers. On the other hand, although such concepts as law, justice and right are very important concepts in the history of philosophy, issues such as the meaning of justice, its compatibility with criminal law, and the ethical basis of criminal crimes have not been discussed in detail by almost no philosopher. Therefore, it can be stated that the concept of crime lacks the ontological, ethical, aesthetical and epistemological analysis, which are sub-branches of philosophy.

In addition, the significant role played by the concept of crime in law and justice studies has been neglected by philosophy in general. Such questions as why people are prone to crime, or why they commit crimes with criminal sanctions, are generally considered psychologically, not philosophically. However, ignoring the philosophical elements that can help the crime and the criminal to be analyzed correctly by the criminologists, leads to making inaccurate decisions that may arise due to legal practices, ethical dilemmas and indecisions. This situation paves the way for making wrong decisions and as a result makes it difficult to realize justice. However, criminology and philosophy are basically two closely related fields. However, the main purpose of this paper is not to bridge the gap between philosophy and criminology. The studies that make up the field of forensic philosophy are critical in nature. As a matter of fact, many of these reviews do not give us any definite answers. On the other hand, the relation of philosophy with criminological quests is multifaceted. For example, reason is an important value that both philosophy and criminology are interested in. It is an important criterion in identifying the real criminal and explaining various aspects of his or her behavior. Hence, studies of law, crime and justice should include some important reflections on the mind itself.

In this article, I have tried to point out that tolerance claims can, and indeed, be highly relevant to the design and implementation of criminal justice. Putting aside the intolerance that comes from our aesthetic discontents and limiting ourselves to what we might call moral tolerance is a value or virtue that consists of a person's intolerance to something that he or she still considers unacceptable. Therefore, the moral questions about whether tolerance is necessary, no matter how much we disapprove, is of

great importance in the implementation of justice. When we issue is dealt with in this way, we can immediately realize that tolerance is quite suitable for the evaluation of criminal justice. It is important to draw attention to two very important sets of questions. First, based on the question of what should be criminalized, or where to draw the line between who is or is not guilty: is the criminal law within tolerance among things we do not approve and can legitimately be lifted? Second, and less precisely, tolerance relies on the question of what forms the legitimate intolerance represented by punishment should take. Thus, the legitimate intolerance of unapproved behavior overshadows the illegitimate intolerance of individuals or groups and leads us to a collectively illogical application of unproductive emotional accusations.

Ultimately, I think that the widespread use of tolerance in the society can offer a solution to the serious problems of justice and law in Turkey and reduce the crime rates. In this case, it can be said that forensic philosophy, as a new field, will make a great contribution to justice in the detection and elimination of crime, in the intellectual determination of the people who are prone to crime and in their urgent rehabilitation, moreover, in the reduction of judicial events.